

В.В. Сухонос Р.М. Білокінь В.В. Сухонос (мол.)

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Особлива частина

Підручник

Суми
Університетська книга
2020

УДК 343(477)(075.8)
С 91

Рекомендовано до друку вченою радою Сумського державного університету (протокол № 13 від 20.06.2019 р.) і рішенням вченої ради ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (протокол № 6 від 22.05.2019 р.)

Рецензенти:

Савченко А. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ;

Пахомов В. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету;

Чуваков О. А., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу і криміналістики Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова

Сухонос В. В., Білокінь Р. М., Сухонос В. В. (мол.)

С 91 Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за заг. ред. доктора юрид. наук, проф. В. В. Сухоноса. Суми: ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2020. 672 с.

ISBN 978-966-680-930-1

У пропонованому підручнику автори викладають матеріали навчального курсу Особливої частини кримінального права України. Підручник повністю відповідає стандартам вищої освіти з предмета «Кримінальне право» (юриспруденція) та має на меті поглиблення знань студентів закладів вищої освіти II–IV рівнів акредитації під час підготовки до заліків та іспитів з кримінального права (Особлива частина) України.

Для студентів юридичних факультетів, а також викладачів, юристів-практиків і всіх осіб, які цікавляться кримінальним правом.

УДК 343(477)(075.8)

ISBN 978-966-680-930-1

© Сухонос В. В., Білокінь Р. М., Сухонос В. В. (мол.), 2020

© ПФ «Університетська книга», 2020

Зміст

Список скорочень	7
Розділ 1. Поняття, система і значення Особливої частини кримінального права та наукові рекомендації щодо кваліфікації злочинів	8
1.1. Поняття і система Особливої частини кримінального права	8
1.2. Наукові рекомендації до кваліфікації злочинів	10
<i>Контрольні запитання</i>	<i>16</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>16</i>
Розділ 2. Злочини проти основ національної безпеки України	17
2.1. Поняття і значення злочинів проти основ національної безпеки України	17
2.2. Види злочинів	18
<i>Контрольні запитання</i>	<i>33</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>33</i>
Розділ 3. Злочини проти життя та здоров'я особи	34
3.1. Співвідношення злочинів проти життя та здоров'я в системі злочинів проти особистості	34
3.2. Види злочинів проти життя особи	38
<i>Контрольні запитання</i>	<i>76</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>76</i>
Розділ 4. Злочини проти волі, честі та гідності особи	78
4.1. Загальна характеристика злочинів проти волі, честі та гідності особи	78
4.2. Види злочинів	79
<i>Контрольні запитання</i>	<i>97</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>98</i>
Розділ 5. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи	99
5.1. Загальна характеристика злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканості особи	99
5.2. Види злочинів	101
<i>Контрольні запитання</i>	<i>111</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>111</i>

Розділ 6. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини	112
6.1. Загальна характеристика злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина	112
6.2. Види злочинів	114
<i>Контрольні запитання</i>	<i>163</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>163</i>
Розділ 7. Злочини проти власності	165
7.1. Поняття і види злочинів проти власності	165
7.2. Види злочинів	169
7.3. Корисливі злочини проти власності, не пов'язані з обертанням чужого майна на свою користь або на користь інших осіб	186
<i>Контрольні запитання</i>	<i>202</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>202</i>
Розділ 8. Злочини у сфері господарської діяльності	203
8.1. Загальна характеристика злочинів у сфері господарської діяльності	203
8.2. Види злочинів	206
<i>Контрольні запитання</i>	<i>265</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>265</i>
Розділ 9. Злочини проти довкілля	266
9.1. Загальна характеристика злочинів проти довкілля	266
9.2. Види злочинів	267
9.3. Злочини у сфері лісокористування, захисту рослинного і тваринного світу	287
<i>Контрольні запитання</i>	<i>302</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>302</i>
Розділ 10. Злочини проти громадської безпеки	303
10.1. Загальна характеристика злочинів проти громадської безпеки та їх види	303
10.2. Види злочинів	305
<i>Контрольні запитання</i>	<i>351</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>351</i>
Розділ 11. Злочини проти безпеки виробництва	352
11.1. Загальна характеристика та види злочинів проти безпеки виробництва	352
11.2. Види злочинів	355

<i>Контрольні запитання</i>	363
<i>Список рекомендованої літератури</i>	363
Розділ 12. Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту	364
12.1. Загальна характеристика і види транспортних злочинів	364
12.2. Види злочинів	366
<i>Контрольні запитання</i>	394
<i>Список рекомендованої літератури</i>	395
Розділ 13. Злочини проти громадського порядку та моральності	396
13.1. Загальна характеристика і види злочинів проти громадського порядку та моральності	396
<i>Контрольні запитання</i>	422
<i>Список рекомендованої літератури</i>	422
Розділ 14. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення	424
14.1. Загальна характеристика та види злочинів проти здоров'я населення	424
14.2. Види злочинів	428
<i>Контрольні запитання</i>	468
<i>Список рекомендованої літератури</i>	469
Розділ 15. Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації	470
15.1. Загальна характеристика злочинів у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації	470
15.2. Види злочинів	471
15.3. Злочини, які посягають на недоторканність державних кордонів	476
<i>Контрольні запитання</i>	486
<i>Список рекомендованої літератури</i>	486
Розділ 16. Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднання громадян та злочини проти журналістів	487
16.1. Загальна характеристика злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднання громадян та злочинів проти журналістів	487
16.2. Види злочинів	488
<i>Контрольні запитання</i>	530
<i>Список рекомендованої літератури</i>	531

Розділ 17. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку	532
17.1. Загальна характеристика злочинів у сфері комп'ютерної інформації	532
17.2. Види злочинів	534
<i>Контрольні запитання</i>	542
<i>Список рекомендованої літератури</i>	543
Розділ 18. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	544
18.1. Загальна характеристика злочинів у сфері службової та професійної діяльності	544
18.2. Види злочинів у сфері службової та професійної діяльності	547
<i>Контрольні запитання</i>	566
<i>Список рекомендованої літератури</i>	566
Розділ 19. Злочини проти правосуддя	568
19.1. Загальна характеристика злочинів проти правосуддя	568
19.2. Види злочинів	569
<i>Контрольні запитання</i>	617
<i>Список рекомендованої літератури</i>	618
Розділ 20. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби	619
20.1. Загальна характеристика військових злочинів	619
20.2. Види злочинів	621
<i>Контрольні запитання</i>	651
<i>Список рекомендованої літератури</i>	652
Розділ 21. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	653
21.1. Загальна характеристика злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	653
21.2. Види злочинів	654
21.3. Злочини проти безпеки людства	662
<i>Контрольні запитання</i>	671
<i>Список рекомендованої літератури</i>	671

Список скорочень

ККУ (КК України) – Кримінальний кодекс України

ВІЛ – вірус імунодефіциту людини

СНІД – синдром набутого імунного дефіциту

ВВР (ВВР України, Відомості ВРУ) – Відомості Верховної Ради
України

Поняття, система і значення Особливої частини кримінального права та наукові рекомендації щодо кваліфікації злочинів

1.1. Поняття і система Особливої частини кримінального права

Кримінально-правові норми передбачають покарання за окремі види суспільно небезпечних діянь, а у своїй сукупності становлять Особливу частину кримінального законодавства України. Якщо норми Загальної частини кримінального права визначають принципи, підстави і межі відповідальності суб'єктів, визнаних винними у вчиненні окремих видів злочинів, то норми Особливої частини мають у своєму змісті конкретні кримінально-правові заборони і встановлюють міру покарання за їх порушення. Загальна і Особлива частини кримінального законодавства утворюють одне кримінальне право України.

Єдину нормативно-правову систему України становить Кримінальний кодекс (КК), який був прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2005 р. Він також складається із Загальної і Особливої частин, які органічно пов'язані між собою. Взаємозв'язок зазначених частин кримінального права виявляється в тому, що вони мають однакові завдання, передбачені в статтях КК України; однакові принципи, закріплені в Конституції України та Кримінальному кодексі України і нормах міжнародного права (ч. 1 ст. 3 КК України). Норми Загальної частини є базовими для всього кримінального законодавства та основою реалізації норм Особливої частини, останні, своєю чергою, наповнюють норми загальної частини конкретним змістом.

За наявністю обставин, що виключають злочинність діяння, яке формально підпадає під ознаки конкретного складу злочину, перед-

баченого Особливою частиною, перевага надається положенням Загальної частини. Проте це не зменшує самостійності Особливої частини кримінального права. Як тільки в нормах Особливої частини безпосередньо вказується коло суспільно небезпечних діянь, то відразу вказуються види, розміри (термін) покарання за їх порушення.

Зазначимо, що заборонні норми хоча й домінують в Особливій частині кримінального права, проте не є вичерпними в її змісті. Предмет Особливої частини становлять й інші норми, зокрема норми визначення й заохочування, які не висвітлюють сутності Особливої частини тому, що вони обумовлені не охоронною, а регулятивною функцією кримінального права.

Кримінальний кодекс України складається також із двох частин – Загальної і Особливої, які пов'язані між собою. У ньому на законодавчому рівні закріплені основоположні засади і підстави кримінальної відповідальності, система і мета покарань, порядок їх призначення та умови звільнення, визначено особливі умови кримінальної відповідальності неповнолітніх, правові наслідки судимості тощо. На підставі наведеного можна дійти висновку, що Особлива частина кримінального права передбачає сукупність норм, визначених у певному порядку, які встановлюють вичерпне коло діянь, що визнаються злочинами, та конкретні покарання за їх вчинення, а також підстави кримінальної відповідальності. Необхідно зазначити, що автори підручників з кримінального права пропонують різні варіанти визначення Особливої частини кримінального права, проте їх зміст значною мірою збігається.

Під системою Особливої частини кримінального права розуміють класифікацію норм залежно від особливостей родових об'єктів злочинів, їх розміщення у відповідних розділах Кримінального кодексу та статтях КК України.

І тут варто наголосити, що саме особливості родового об'єкта дозволили скласти науково обґрунтовану класифікацію всіх злочинів та відповідних кримінально-правових норм у межах конкретних розділів КК України. Отже, окремі розділи КК вказують на родовий об'єкт відповідної групи злочинів. Так, найбільш небезпечними в КК України визначені злочини проти основ національної безпеки України, в яких родовий об'єкт має вирішальну роль. Однак потрібно пам'ятати, що окремі розділи КК України відображають у своїх назвах особливості безпосередніх об'єктів основних груп злочинів. Наприклад, у розділі 2 об'єднані злочини проти життя та здоров'я особи, у розділі 3 – злочини проти волі, честі та гідності

особи. І так всі двадцять розділів згруповані здебільшого з урахуванням основного і безпосереднього об'єктів. Такий поділ злочинних діянь дуже полегшує роботу практичних підрозділів. Отримавши повідомлення про вчинений злочин, вони відразу розуміють, який розділ містить кваліфікацію діяння суб'єкта. Вони розуміють, що така систематизація злочинів за їх об'єктами має важливе кваліфікаційне значення.

Разом з тим зауважимо, що, як уже зазначалося, кримінальне право ґрунтується на Конституції України та загальновизначених принципах і нормах міжнародного права. Проте це положення не стосується встановленого кола злочинів. Норми кримінального права, наведені в міжнародних договорах і конвенціях, не можна застосовувати безпосередньо в Україні. Спочатку вони мають бути імплементовані в національне кримінальне законодавство України.

Отже, можна стверджувати, що Особлива частина кримінального права має велике значення, яке полягає в тому, що її норми:

- забезпечують охорону найбільш важливих суспільних відносин;
- предметно впроваджують принцип законності, який виявляється в тому, що злочинність і караність діяння визначається нормами, тільки визначеними в ній, аналогія неможлива;
- забезпечують реалізацію кримінальної політики держави;
- фіксують ситуацію конкретного складу злочину, що дозволяє швидко кваліфікувати діяння суб'єкта;
- дозволяють класифікувати склад злочинів залежно від характеру і ступеня суспільної небезпеки на основі кваліфікованих та особливо кваліфікованих видів, що, своєю чергою, дає можливість диференціювати міру покарання для винного суб'єкта.

1.2. Наукові рекомендації до кваліфікації злочинів

Правильна кваліфікація злочинів має важливе значення як з наукових позицій, так і практичного боку. Можна погодитися з тими науковцями, які, по-перше, вважають ці дії невід'ємною частиною правозастосовної діяльності, по-друге, важливою роботою щодо боротьби зі злочинністю та зміцнення законності.

У юридичній літературі і конкретно в підручниках з кримінального права України поняття «кваліфікація злочинів» тлумачиться неоднозначно: 1) як процес встановлення відповідного діяння в кримінально-правовій нормі; 2) як кінцевий результат (висновок) отри-

маного — як наслідок процесу пізнання і змісту такої діяльності. Зауважимо, що в процесі пізнання практичні працівники, самі того не усвідомлюючи, використовують логічні категорії, щоб дійти певного висновку. Як правило, цю кваліфікацію взагалі здійснюють до встановлення ознак злочину та їх злочинного характеру, а потім йдеться вже про кваліфікацію в її вузькому сенсі, тобто про кваліфікацію саме злочину. Зазначене показує, що між цими поняттями існує неподільний зв'язок та взаємодоповнення, що й ураховують у дефініції «кваліфікація злочину».

Отже, під кваліфікацією злочинів розуміють встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого та ознаками складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою. Звідки випливає, що поняття «кваліфікації злочинів» охоплює як розумовий процес самого дослідження, аналітичну діяльність, так і отриманий результат. Зазначене свідчить, що кваліфікація злочину як процес відбувається в кілька етапів, які визначаються за двома підставами, а саме: 1) як частина єдиного досліджуваного процесу і 2) як власне — кваліфікація, що надається на різних стадіях кримінального процесу. Зауважимо, що повнота і точність кваліфікації залежать від стадії кримінального процесу. Наприклад, саме повідомлення про підозру за певною статтею має тимчасовий характер, оскільки процесуальна особа на той час не має повної інформації про вчинене суспільно небезпечне діяння.

Водночас необхідно зазначити, що наукові підстави кваліфікації злочину ґрунтуються на певних ознаках, дотримання яких допомагає забезпечити правильність встановлення кримінально-правової характеристики вчиненого діяння. Науковці не мають єдиної думки щодо кількості принципів кваліфікації, а деякі взагалі про них не згадують. Проте ми поділяємо позицію тих, хто визначає як основні такі принципи кваліфікації: об'єктивність, точність, повнота та істинність, яка завжди конкретна і може бути правильною з урахуванням умов, місця і часу, за яких злочин набуває чинності.

У науці кримінального права розрізняють абсолютну і відносну істину кваліфікації злочинів. Відносна істинність визнається тому, що юридична оцінка не відображає всієї сукупності обставин кримінальної справи, а обмежується лише ознаками, що мають місце в межах складу злочину. Інші ознаки, хоча й мають певне кримінально-правове значення під час кваліфікації, до уваги не беруться. Відносна істинність також відображає діалектичний характер відповідності кваліфікації фактичним обставинам справи на певній стадії

кримінального процесу. Стосовно абсолютної істинності кваліфікації, то вона означає, що співвідношення між кримінально-правовою нормою і фактично вчиненим діянням встановлені правильно.

З огляду на викладене можна дійти висновку, що точна кваліфікація передбачає ту кримінально-правову норму, яка найбільш конкретно і повно описує вчинене суспільно небезпечне діяння, що означає не тільки визначення конкретної статті КК України, а й за їх наявності частини і пункту цієї статті.

Повнота кваліфікації вимагає встановлення всіх кримінально-правових норм, в яких хоча б частково має місце характеристика вчиненого злочину. Тоді практичний працівник має:

- вказати всі статті КК України, за якими передбачена кримінальна відповідальність за вчинений суб'єктом злочин (злочини), а також, за необхідності, частини і пункти цих статей;
- за наявності в кримінально-правовій нормі альтернативних визначень під час кваліфікації беруться до уваги тільки ті з них, які фактично мають місце у вчиненому суспільно небезпечному діянні;
- вказати всі обов'язкові ознаки складу злочину незалежно від того, визначені вони в законі безпосередньо чи ні;
- встановити і врахувати норми Загальної частини КК України.

Спираючись на власний практичний досвід, ми поділяємо думку тих науковців, які вважають, що в процесуальних документах необхідно відображати не тільки обов'язкові, а й факультативні ознаки складу скоєного злочину.

У юридичній літературі кваліфікацію поділяють на офіційну, або легальну, та доктринальну, або неофіційну.

Під офіційною розуміють кримінально-правову кваліфікацію злочину, яку здійснюють за конкретною кримінальною справою, спеціально на це уповноважені державою особи (органи дізнання, слідчі, прокурори, судді).

Доктринальна (неофіційна) кваліфікація має місце в разі, якщо правову оцінку злочинному діянню дають наукові працівники, автори публікацій у засобах масової інформації, монографіях, підручниках тощо.

Отже, можна стверджувати, що доктринальна кваліфікація в процесуальних документах свого відображення не знаходить, а за своїм змістом становить собою не кваліфікацію злочину, а юридичний аналіз або юридичну оцінку, яка не має правових наслідків.

Вважаємо, що практичні працівники з нами погодяться, що кваліфікація злочинів здійснюється за певними правилами, тобто прийомом,

способом здійснення юридичної оцінки суспільно небезпечного діяння. Частково ці правила закріплені в законі, вироблені теорією кримінального права і судовою практикою, тобто утворюють певні етапи.

Спочатку з'ясовується об'єктивна сторона злочину (суспільна небезпечність, протиправність, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок тощо). Інакше кажучи, правила кваліфікації передбачають її виконання за елементами складу злочинів.

Визначення об'єкта складу злочину дає можливість визначити розділ Особливої частини КК України (другий етап). Наприклад, злочини проти життя та здоров'я особи (розділ 2 КК України), злочини проти власності (розділ 4) тощо.

І нарешті третій етап, який є найвідповідальнішим, оскільки необхідно визначити конкретну кримінально-правову норму КК України, під яку підпадає конкретний злочин.

Як зазначалося, при кваліфікації злочинів частіше за все використовуються ознаки об'єктивної сторони. При цьому враховуються не тільки постійні, визначені в диспозиції статті КК, а й ті, що містяться в нормах інших галузей права.

Важливе значення при кваліфікації злочинів мають також ознаки суб'єктивної сторони. По-перше, юридична оцінка в багатьох випадках обумовлена формою вини (має місце умисел чи необережність). Наприклад, диспозиція ст. 185 КК України передбачає відповідальність за крадіжку чужого майна, а ст. 196 КК — за необережне знищення або пошкодження майна. У деяких злочинах є так звана альтернативна форма вини, тобто коли він може бути вчинений як умисно, так і через необережність, проте встановлення вини в таких випадках на кваліфікацію не впливає, але має інші суттєві правові наслідки.

Кваліфікація також здійснюється з урахуванням віку суб'єкта та наявності ознак, які характеризують спеціального суб'єкта злочину. Відомо, що за загальним правилом кримінальна відповідальність настає з 16-річного віку суб'єкта, а за злочини, вказані в ч. 2 ст. 22 КК України, — з 14-річного віку. Проте є злочини, відповідальність за які настає лише з 18-річного віку (ст. 323–324 КК та ін.).

Необхідно зауважити, що ознаки спеціального суб'єкта в кримінальному законі практично не висвітлені. У такому разі необхідно звертатися до законодавства інших галузей права. Можливі випадки конкуренції кримінально-правових норм, якщо суспільно небезпечне діяння одночасно охоплюється диспозиціями однієї або кількох статей Особливої частини КК України (ст. ст. 194 і 411 КК України та ін.). Як бачимо, розрізняють конкуренцію загальної і спеціальної норм.

Отже, правильній кваліфікації завжди надається велике соціально-правове, кримінологічне і модальне значення. Вона є єдиним найважливішим етапом правозастосовної діяльності та дозволяє відмежувати злочин від незлочину, ураховується при визначенні покарань і умов його відбування, є підставою визнання кримінально-правового рецидиву, впливає на вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, заміну відбутої частини покарання більш м'яким, погашення та зняття судимості, амністією тощо.

Варто також пам'ятати, що питання правильної кваліфікації безпосередньо пов'язані з вирішенням певних кримінологічних проблем, а саме: правильна юридична оцінка суспільно небезпечних діянь (злочинів) суттєво впливає на правильну оцінку ситуації справ у боротьбі зі злочинністю в кримінально-правовій статистиці, дозволяє в разі необхідності розробити низку правоохоронних заходів попередження злочинності та її профілактики. І, нарешті, правильна кваліфікація злочинів впливає на рівень правосвідомості населення, виховує повагу до закону, суду і правоохоронних органів.

Одразу зазначимо, що майже в усіх розділах існуючих підручників Особливої частини Кримінального права України злочини, виходячи із безпосереднього об'єкта, поділяються на види, групи, предмети тощо, відповідно до яких і розглядаються.

Ми погоджуємося із запропонованим поділом, але черговість статей будемо розглядати відповідно до їх розташування у Кримінальному кодексі України.

Схема 1

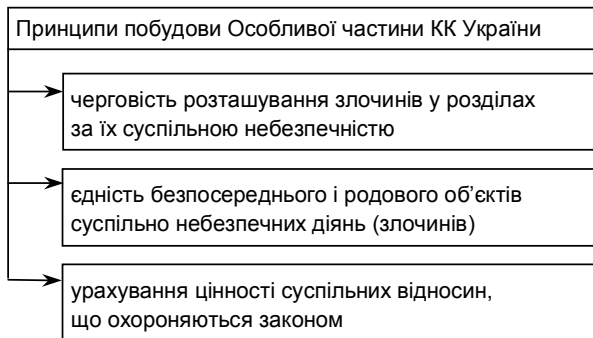

Схема 2

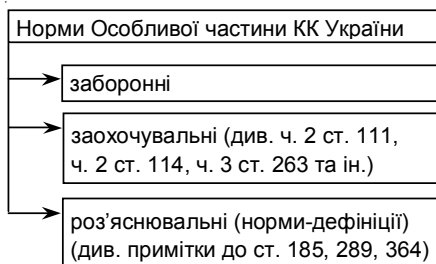

Схема 3

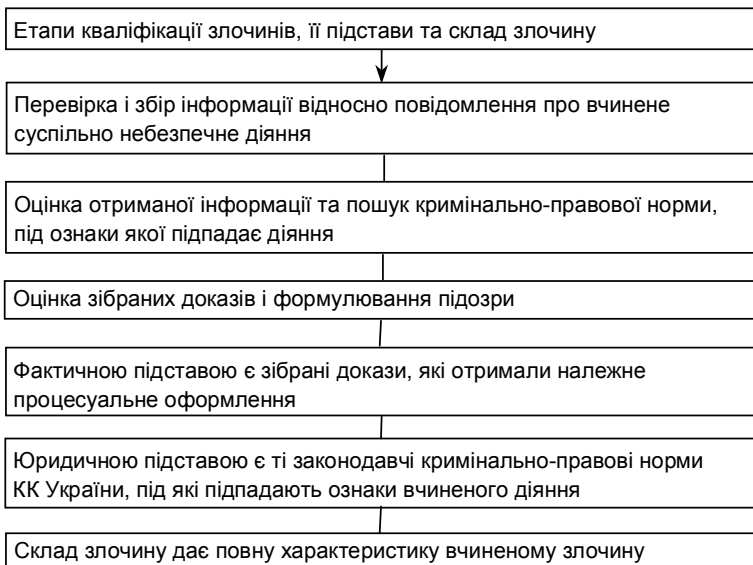
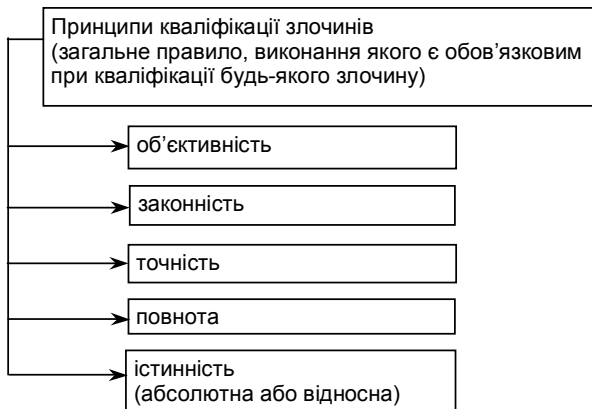

Схема 4

Контрольні запитання

1. Поняття Особливої частини кримінального права.
2. Структура Особливої частини кримінального права.
3. У чому виявляється єдність Загальної і Особливої частин?
4. Поняття кваліфікації злочинів.
5. Поняття офіційної кваліфікації злочинів.
6. Етапи кваліфікації.

Список рекомендованої літератури

1. Конституції і конституційні акти України: історія і сучасність / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2011.
2. Сухонос В. В., Білокінь Р. М. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Суми: Університетська книга, 2018.
3. Кримінальне право України. Загальна і Особлива частини: навчальний посібник / Т. О. Гончар, Є. А. Стрельцов, О. А. Чуваков. Харків: Одіссей, 2013.
4. Кримінальний процес України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2018.
5. Кримінальне право України: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010.
6. Марін О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. Київ: Атіка, 2003.
7. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол). Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія. Суми: Університетська книга, 2018.